

HUQUQ NORMALARI VA TUSHUNCHALARI

Xasanova Sevinch Xasan qizi

*Samarqand viloyati Yuridik texnikumi
talabasi*

***Annotatsiya:** Huquq normasi yuridik fan, xususan, davlat va huquq nazariyasining fundamental kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada huquq normalari va tushunchasi haqida kerakli ma'lumotlar berilgan.*

***Kalit so'zlar:** Huquq normasi, Gipoteza, Sanksiya, Dispozitsiya, huquq majburiyatlari.*

Huquq normasi - davlat tomonidan belgilanadigan, muayyan shaklda ifodalanadigan, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan umummajburiy yurish-turish qoidasi. Huquq normasi tegishli normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, huquq manbaining boshqa turlari shaklida namoyon bo'ladi. Huquq tarmoqlariga bog'liq holda ma'muriy-huquqiy, jinoiy-huquqiy huquq normalari, mehnat, ekologiya, xalqaro, konstitutsiyaviy, xo'jalik va huquqning boshqa tarmoqlariga oid huquq normalari farqlanadi. Amal qilish vaqtiga ko'ra, doimiy (rasmiy bekor qilingunga qadar amal qiladigan) va vaqtinchalik (faqat muayyan vaqt oralig'ida amalda bo'luvchi) Huquq normasi bo'ladi. Huquq normasi amal qilish hududiga qarab, umumiy va mahalliy normalarga bo'linadi, bunda birinchisi butun mamlakat hududida amal qilsa, ikkinchisiga kiradigan normalar ma'lum hududlarda amal qilishi mumkin. Huquq normasi sub'yektlariga qarab, umumiy va maxsus normalarga ajraladi, bunda birinchisi hamma huquq sub'yektlari uchun, ikkinchisi esa, aholining muayyan guruhi yoki aniq belgilangan doiradagi sub'yektlar (pensionerlar, nogironlar, ichki ishlar xodimlari va shahrik.) uchun taalluqli bo'ladi. Bulardan tashqari, Huquq normasini boshqa qator mezonlar asosida tasniflashlar ham mavjud. «Norma» so'zi lotinchadan olingan bo'lib, «qoida», «namuna» degan ma'nolarni anglatadi.

Huquq normasi - davlat tomonidan o'rnatiladigan yoki ma'qullanadigan, muayyan shaklda ifodalanadigan, ijtimoiy munosabatni tartibga solishga qaratilgan umummajburiy xulq-atvor qoidasi Huquq tizimining barcha elementlari (norma, institut, soha) huquq normasi bilan chambarchas bog'liqlikda mavjud boladi. Boshqacha aytganda, huquq normasi huquqiy tizimning asosini, boshlang'ich hujayrasini tashkil etadi. Shu sababli unda, avvalambor, huquq m azm unining asosiy xususiyatlari ifodalanadi. Huquq normalari ijtimoiy normalar sifatida kishilarning ozaro munosabatlaridagi xulqatvor normalari jumlasiga kiradi. Bu ruxsat berish, cheklash, taqiqlash yoki pozitiv huquqqa xos majburiyatlar qoidasini o'z ichiga oluvchi qoidadir. Huquq normasi - ijtimoiy hodisa sifatida huquqning

asosiy, muhim qismi, butun huquqiy tizimning bosh tushunchasidir. Huquqning shakllanishi va amalga oshirilish jarayoni, qonunlar, barcha yuridik tushunchalar va tuzilishlar, hatto nazariya ham o'z zamirida bevosita yoki bilvosita huquq normasiga ega bo'ladi. Huquq normasining asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

1. Irodaviy xarakterga egaligi. Unda jamiyatning davlat irodasi, manfaati, maqsadi aks etadi. Mazkur iroda ijtimoiy voqelikning ijtimoiy-iqtisodiy, milliy, ma'naviy, tabiiy va boshqa shart-sharoitlar bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

2. Normativligi. Huquq normasining normativligi jamiyat rivojlanishining muayyan davrida tipik va barqaror holatda bo'lgan hamda ozining takroriyliigi va umumiyliigi bilan tavsiflanadigan kishilarning munosabatlari va harakatlarini tartibga solishida namoyon bo'ladi.

3. Davlat bilan o'zaro bog'liqligi. Huquq normalari davlat tomonidan o'rnatiladi, ma'qullanadi, o'zgartiriladi yoki bekor qilinadi. O'z navbatida, davlatning jamiyat hayotining turli yo'nalishlaridagi faoliyati huquq normalari bilan chegaralanadi va tartibga solinadi. Huquq normalarining bajarilishi davlat tomonidan ta'minlanadi.

4. Umummajburiyligi. Bu shuni anglatadiki, huquq normalari barcha huquq subyektlariga qaratilgan bo'ladi va ushbu normalar ular tomonidan bajarilishi majburiy hisoblanadi.

5. Rasmiy va shaklan aniqlikka egaligi. Huquq normasi umumijtimoiy iroda sifatida davlat tomonidan o'rnatilgan rasmiy yuridik hujjatlar shaklida (normativ-huquqiy hujjatlar, normativ shartnoma va boshqalar) ifodalanadi. Shuningdek, boshqa ijtimoiy normalardan farqli ravishda huquq normalari aks etgan normativhuquqiy hujjatlar muayyan rekvizitlarga ega bo'ladi (qabul qilingan vaqti, joyi, ro'yxat raqami, nomi va boshqalar).

6. Tizimlilik. Tizim so'zi yunoncha «systeme» terminidan olingan bo'lib, o'zbek tilida «yaxlit», «qismlardan iborat» degan ma'nolarni bildiradi. Mazkur belgi huquq normasining muayyan tarkibiy qismlarning mantiqiy, izchil va mutanosiblikda ekanligini anglatadi. Huquq normasi kichik tizimlardan, ya'ni o'zaro bog'liq elementlardan iborat bo'ladi. Ularning bo'linishi yuzasidan turli xil qarashlar mavjud bo'lishiga qaramasdan, barcha huquqshunos olimlar tomonidan huquq norma elementlari 3 ta (gipoteza, dispozitsiya va sanksiya) ekanligi yakdil qabul qilinadi. Huquq normasi o'z ichki tuzilishiga ega bo'lib, 3 qismdan iboratdir: gipoteza, dispozitsiya, sanksiya. Gipotezada Huquq normasida belgilanadigan qoida qanday sharoitda va holatda kim tomonidan amalga oshirilishi ko'rsatiladi. Dispozitsiyada gipotezada ko'rsatilgan hollardagi munosabatlar ishtirokchilarining

huquq va majburiyatlari ifodalanadi. Sanksiya dispozitsiyada ko'rsa-tilgan qoidani buzgan shaxsga nisbatan davlat organi qo'llashi mumkin bo'lgan ta'sir chorasini belgilaydi.

Konstitutsiyaviy normalar 3 qismdan emas, asosan gipoteza va dispozitsiyadan iborat bo'ladi. Jinoiy va ma'muriy javobgarlikni ko'zda tutuvchi normalar esa — asosan dispozitsiya va sanksiyadan iborat bo'ladi (mas, Jinoyat va ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodekslarning maxsus qismi normalari).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. - T.: Adolat, 2018. - B. 257.
2. Islomov Z.M. Davlat va huquq nazariyasi / masul muxarrirlar: X. Rahmonqulov, akademik, J.F.D., prof., X. Boboev, J.F.D., prof. - T.: Adolat, 2007. B. 672.
3. Davlat va huquq nazariyasi: Darslik / prof. X.T. Odilqoriyev tahriri ostida. - T.: Sharq, 2009. B. 277.
4. O'zbekiston huquq ensiklopediyasi / Nashr uchun masul R.A. Muxitdinov va boshliq; masul muxarrir N. Toychiev. - T.: Adolat, 2010. B. 140
5. Karimov, K. (2020). Turkistonda tarixan shakllangan qozilik mahkamalari faoliyatiga kiritilgan o'zgarishlar. Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar.
6. Nurumbetova, S. (2022). VAIN ASPECTS OF PRACTICAL RELIGIOUS EXAMINATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO PROHIBITED RELIGIOUS MATERIALS. Science and Innovation, 1(6), 108-113.
7. Karimov, K. (2021). Туркистонда маҳаллий бошқарув тизимида қозилик маҳкамалари фаолияти тарихидан. FarDU. Ilmiy xabarlar.
8. Нурумбетова, С. А. (2022). КИБЕРМАЙДОНДАГИ КИБЕРТЕРРОРИЗМНИНГ МИНТАҚАВИЙ ХАВФСИЗЛИКГА НИСБАТАН КЎРСАТАДИГАН ЯНГИ ТАҲДИДЛАРИ. ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ, 7(5).
9. Каримов, К. С., Камбарова, Ш. А., & Бахриддинов, К. Н. (2022). Историко-правовое исследование документов о социальных отношениях колониального периода в Туркестане. Вестник КазНПУ имени Абая серия «Юриспруденция», 70(4).
10. Nurumbetova, S. (2022). ДИНИЙ МАЗМУНДАГИ ТАҚИҚЛАНГАН МАТЕРИАЛЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ДИНШУНОСЛИК ЭКСПЕРТИЗАСИНИ ЎТКАЗИШ АМАЛИЁТИНИНГ МУҲИМ ЖИҲАТЛАРИ. Science and innovation, 1(С6), 108-113.